

הצורך בבית דין בברית מילה שנעשית לילד שנולד מתרומת ביצית

שאלה

בן זכר נולד מתרומת ביצית של גויה. התינוק עובר גיור לחומרא, כדלהלן. האם בברית המילה צריך בית דין של שלושה לשם גְרוּת?

א. רקע כללי

במאמר זה לא נדון בשאלה מי נחשבת מבחינה הלכתית אימו של הנולד מתרומת ביצית - האם זו בעלת הביצית או נושאת ההיריון. שאלה זו נידונה בהרחבה מרובה בספרי הפוסקים האחרונים.¹ במאמר זה אנו מניחים שרוב הפוסקים סוברים שהנולד מתייחס לילודתו, ולכן מעיקר הדין במקרה זה אין צורך בגיור. אף על פי כן, מכיוון שיש מגדולי הפוסקים שהורו שבעלת הביצית היא הקובעת את הייחוס, ומכיוון שלא ברור שיש אפשרות להכריע בצורה ברורה בשאלה זו, **לחומרא יש לגייר את הילד הנולד כדי לצאת ידי חובת כל השיטות.**²

1. הרחבה בנושא זה הובאה בספר פוע"ה ח"ב (פוריות) עמ' 383-393. ראה גם שו"ת שאגת כהן ח"א סי' טו-יט.
 2. ישנן שתי סיבות לעריכת גיור לחומרא בתרומת ביצית: כאמור, אי אפשר להכריע בוודאות כאחת השיטות. בשאלות מסוימות בהלכה אדם יכול להקל במקרי ספק, אולם בשאלת יהדותו של אדם, לא נכון להישאר אפילו בספק קל לשיטת חלק מהפוסקים.
- הערת עורך (א.כ.):** בהקשר לכך אמר לי הגאון הרב אשר וייס שליט"א שהדבר שונה מכל דיני תורה. בשאר הדינים, אם הכרענו לקולא ואדם נהג בפועל על פי הכרעתנו, והתברר שההכרעה הייתה בטעות, הוא נחשב לאנוס, ואינו נענש על כך. אולם אם הכרענו על אדם שהוא יהודי, ובפועל התברר שהוא אינו יהודי, הרי אחרי 120 כשהוא יגיע לשמיים, הוא לא ייכנס לגן עדן של יהודים אלא לגן עדן של גויים. גם אם ההורים של הנולד מתרומת ביצית סומכים על השיטות שלפיהן נושאת ההיריון היא קובעת הייחוס, סוף כשיגיע הילד לשידוכין, יש מקום להודיע לצד השני של השידוך על הדבר, שמא הם סוברים (או חוששים) לשיטות הגורסות שבעלת הביצית היא קובעת הייחוס. דוגמה לדבר מצאנו במסכת יבמות לגבי מחלוקת בית הלל ובית שמאי בהיתר צרות לאחים. במשנה שם (יג ע"א) נאמר: 'אף על פי שאלו אוסרים ואלו מתירים, אלו פוסלין ואלו מכשירין, לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל, ולא בית הלל מבית שמאי'. אך בגמרא שם (יד ע"א) הקשו: 'בשלמא ב"ש מב"ה לא נמנעו, דבני חייבי לאוין ניהו, אלא ב"ה מבית שמאי אמאי לא נמנעו? בני חייבי כריתות - ממזרים

השאלה שבה נדון במאמר זה היא: האם יש חובה שיהיו שלושה אנשים (בית דין) בשעת המילה שיכוונו לשם גרות? ומה הדין אם לא היה בית דין? השאלה עולה, משום שיש הורים שיתביישו אם ייודע שהילד נולד מתרומת ביצית, ולכן הם אינם מעוניינים שהדבר יתפרסם, ואפילו לא בקרב מספר מצומצם של אנשים.

ב. מקור הדין, וגדרה של חובת בית דין בגיור

בגמרא יבמות (מו ע"א) נאמר:

אמר רבה: עובדא הוה בי רבי חייא בר רבי, ורב יוסף מתני: רבי אושעיא בר רבי, ורב ספרא מתני: ר' אושעיא בר' חייא, דאתא לקמיה גר שמל ולא טבל, אמר ליה: שהי כאן עד למחר ונטבלינך. **שמע מינה תלת: ש"מ גר צריך שלשה.** וש"מ אינו גר עד שימול ויטבול, **וש"מ אין מטבילין גר בלילה.**
אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: גר צריך ג', משפט כתיב ביה.
ופירש רש"י על אתר:

ש"מ - מדרב ספרא דאמר תלתא הוו גר צריך שלשה. משפט כתיב ביה - משפט אחד יהיה לכם ולגר (במדבר טו) ואין משפט פחות מג'.³
ויש לעיין אם החיוב של שלושה הוא מדאורייתא או מדרבנן. מדברי התוספות⁴ משמע שצריך שלושה מדאורייתא:

ואפילו למאן דאמר בסנהדרין (ג ע"א ושם) דבר תורה חד נמי כשר, הכא מדמיין לגזילות וחבלות דבעינן שלשה לכולי עלמא, ור' יוחנן דהכא אית ליה בהדיא בירושלמי דשנים שדנו אין דיניהם דין.⁵

נינהו... דמודעי להו ופרשי. היינו במקרה שיש נפקא מינה לגבי ייחוס הוולד (כמו בחשש ממזרות), הגמרא הקשתה: כיצד היו נושאים אלו מאלו? הגמרא מתרצת שב"ש היו מודיעים לב"ה אילו נשים אסור להם לשאת. מכאן ראייה שיש למתיר חובה להודיע למי שסובר שיש איסור בדבר. וכן מבואר בהגהות מרדכי (שם ס' צו), שלמד מסוגיה זו שמותר לראובן שנוהג להחמיר במאכל מסוים לאכול אצל שמעון שנוהג היתר במאכל כזה, ולא חוששים שמא שמעון יאכיל אותו מאותו מאכל, אע"ג ששמעון סובר שראובן טועה בדבר. כיוון שיש הרבה שמעדיפים להצניע את העובדה שהילד נולד מתרומת ביצית (ודאי מאנשים זרים) - יש מקום שהילד יעבור גיור לחומרא כדי שלא לגרום לצד השני עוול בכך שמסתירים ממנו דבר שאולי היה פורש ממנו. הרב צבי רייזמן האריך בנושא זה בספרו רץ כצבי, אסופת מאמרים בנושא פוריות, יוחסין ואישות, ח"ב ס' יד עמ' תיט-תלה.

3. ראה תוספות, יבמות מו ע"ב שם ד"ה משפט כתיב ביה, שכתב שהמקור הוא: 'ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו'. ועי' בתוספות מהר"ם שם, שהקשה מדוע לא הוקש לדיני נפשות, ויצטרכו כ"ג, ומה שתירץ בזה.

4. תוספות, שם.

5. הגר"ש רוזובסקי, שיעורי רבי שמואל, סנהדרין ב ע"ב אות כב, ביאר מדוע גרות דומה לגזילות וחבלות ולא להודאות והלוואות שבהן מן התורה די בדיין אחד לחלק מהשיטות - בהודאות והלוואות החיוב של האדם נובע מסברה, גם לולא התורה הייתה מחייבת פשיטא שיש חיוב להחזיר, משום שהאדם חייב את עצמו. מאידך גיסא בגזילות וחבלות זהו עונש הנובע מחיוב של התורה, ולכן צריך חלות שם בית דין, ומבאר הגר"ש לגבי גרות את הצורך בב"ד: 'ולפי זה ניחא מה דגרות דכתיב ביה משפט ילפינן

מאיך גיסא המרדכי⁶ כתב שמדאורייתא די באחד, והצורך בשלושה הוא מדרבנן; וה"ר יהודה ברבי יום טוב פירש על כך מלתא דמדאורייתא לא בעינן ג' לטבילה, דמדאורייתא חד נמי כשר בדיני ממונות, כדאמר בריש סנהדרין, אלא מדרבנן הוא דאצריך בגירות כמו בדיני ממונות.⁷

ונראה שבמחלוקת התוספות והמרדכי נחלקו גם הש"ך והמהרש"ל. ה"שלחן ערוך' בהלכות יין נסך⁸ פסק שגר שנימול ולא טבל עושה יין נסך במגעו. הרמ"א (שם) הוסיף שכל זמן שלא טבל כראוי, נקרא שלא טבל. וביאר הש"ך שם⁹ שהכוונה שלא טבל בפני ג'. וכן כתב ה'מגן אברהם' בהלכות זימון¹⁰ שגוי שלא טבל כראוי לא מצטרף לזימון. אומנם המהרש"ל ב'חכמת שלמה'¹¹ כתב שכיוון שדין טבילה בפני שלושה הוא מדרבנן, ניתן לצרפו לזימון:

ולפענ"ד אין ראייה, דבשלמא התם לחומרא, לכך כל שלא טבל כראוי עושה יין נסך. אבל כאן כיון דמן התורה מחוייב בזימון, אף דמדרבנן לא הוי טבילה, מכל מקום כיון דמן התורה הוי גר ומן התורה חייבין בברכת המזון, מצטרפין... אבל אם טבל שלא בפני שלשה הוי גר מן התורה, רק מדרבנן לא הוי גר, לכך מצרפין אותו לזימון...

מסתבר שלפי הש"ך וה'מגן אברהם' טבילה בפני ג' היא מהתורה, ולכן הוא כגוי לכל ענין, ואילו לפי המהרש"ל מדאורייתא עלתה הטבילה גם שלא בפני שלושה, ורק מדרבנן צריך לחזור ולטבול.

ג. סוגיית 'מי לא טבלה לנדתה'

הראשונים העירו שהסוגיה הנ"ל, שדורשת טבילה בפני שלושה, סותרת את המובא ביבמות (מה ע"ב):

ההוא דהוון קרו ליה בר ארמייתא, אמר רב אסי: מי לא טבלה לנדותה? ההוא דהוון קרו ליה בר ארמאה, אמר ריב"ל: מי לא טבל לקריו?

-
- מגזילות וחבלות ולא מהודאות והלואות, משום דגרות אינו סברא אלא גזירת הכתוב דבהכי חל הגרות, ולכך ילפינן מגזילות וחבלות שזהו חיוב מכח מה שחייבה תורה.
מרדכי, יבמות פ"ד ס' לו.
6. מפשט דברי המרדכי משמע שאין צריך שלושה לטבילה, אבל לקבלת המצוות עצמה צריך שלושה מדאורייתא. וצריך עיון, אם 'משפט' מתייחס לכל תהליך הגרות, לכאורה צריך שלושה גם לטבילה, ואם לטבילה לא נאמר 'משפט', לכאורה אין צריך כלל גדר בית דין, ואפילו לא דיין אחד! ואולי אפשר לומר שהמרדכי הבין ש'משפט' נאמר באופן כללי לכל תהליך הגרות, אלא שגדר בית דין שצריך לכל אחד מהחלקים בתהליך הוא שונה. לטבילה די בבית דין של אחד, ואילו לקבלת מצוות צריך בית דין של שלושה.
8. שו"ע, יו"ד ס' קכד סעי' ב.
9. ש"ך, לשו"ע שם סק"ג.
10. מג"א, ס' קצט סעי' ב.
11. חכמת שלמה, לשו"ע או"ח ס' קצט סעי' ד.

ומפרש רש"י על אתר: 'ואותה טבילה עולה לה לטבילת גירות, דדת יהודית היא, וכן מי לא טבל לקריו'. רוב הראשונים הבינו שטבילת נידה ובעל קרי היא ביחידות, בלא בית דין, ואם כן קשה: כיצד עלתה טבילה בלא בית דין? מצאנו בראשונים חמישה תירוצים לסתירה בין הסוגיות. תירוצים אלו אפשר לחלק באופן כללי לשלוש גישות:

(1) שיטת הרמב"ם,¹² התוספות¹³ בתירוצם השני וה'נימוקי יוסף'¹⁴ - יש צורך בשלושה בטבילה, ואף בדיעבד לא עלתה הטבילה בלא בית דין.¹⁵

(2) שיטת הרי"ף,¹⁶ שלגבי יוחסין אין פוסלים את בנו אם ההורה התגייר בלא בית דין, אבל כדי להשיאו אישה מלכתחילה צריך טבילה בפני שלושה.

(3) שיטת התוספות¹⁷ בתירוצם הראשון, הרא"ש¹⁸ והרמב"ן¹⁹ - הצורך בשלושה הוא לכתחילה, אבל בדיעבד הוא אינו מעכב.

ד. האם מילה צריכה שלושה?

עד כאן ראינו שטבילה לשם גרות צריכה להיות בפני שלושה. אולם לגבי מילה לא מפורש בגמרא שצריך שלושה. בדבר זה נחלקו הראשונים: הרמב"ן כתב:

ואפשר לומר דגבי קבלת מצוות צריך שלשה אפילו בדיעבד, דמשפט כתיב ביה, מה התם שניים שדנו אין דיניהן דין, אף כאן אינו גר אפילו בדיעבד, אבל מי שהודיעוהו מקצת עונשין של מצות ומתן שכרן וקיבל עליו בבית דין לטבול ולמול, אם הלך ומל וטבל שלא בפני בית דין הרי זה כשר ולא פסלין לזרעיה, ולא מנסבינן ליה לדידיה בת ישראל עד דטבל בפני שלשה, משום דלכתחילה בעינן שלשה בין בקבלה בין בטבילה, כדאמרין לקמן: שהי כאן ונטבלינך למחר.

יש סתירה בין הרישא של דברי הרמב"ן לסיפא. ברישא משמע שרק בדיעבד אם מל שלא בפני שלושה הרי זה גר, ולכתחילה צריך למול בפני שלושה. אולם בסיפא כתב שלכתחילה צריך שלושה בקבלת מצוות ובטבילה, ולא הזכיר שלושה במילה. לענ"ד מסתבר לומר שמה שכתב ברישא מל, לאו דווקא בדיעבד, אלא אף לכתחילה יכול למול

12. רמב"ם, הל' איסורי ביאה פי"ג ה"ז.

13. תוספות, יבמות מה ע"ב ד"ה מי לא טבלה. להלן נדון בדבריו.

14. נימוקי יוסף, יבמות טו ע"ב מדפי הרי"ף.

15. הרמב"ם, שם ה"ט, תירץ שלא מדובר שטבילת הנידה עולה כטבילת גרות, אלא שכיון שאותה אישה הוחזקה כאחת שנוהגת לטבול לנידתה, מסתמא היא התגיירה כהלכה לפני כן בפני בית דין (אומנם הרמב"ם הוסיף שכיון שהם הוחזקו כגויים, אין משיאים אותם לכתחילה, עד שיטבלו שוב בפני בית דין). התוספות תירצו שכיון שידוע לכול שאותה אישה טבלה, הרי זה כאילו עומדים שם עדים (אנן סהדי). הנימוקי יוסף תירץ את הסתירה בכך שמדובר שאותה אישה טבלה לנידתה בפני שלושה.

16. רי"ף, יבמות טו ע"ב מדפי הרי"ף.

17. תוספות שם.

18. רא"ש, יבמות פ"ד סי' לא.

19. רמב"ן, יבמות שם ד"ה מי לא טבל.

בלא שלושה, אולם עדיין צ"ע בדבריו. אך ב'טור'²⁰ מפורש שלכתחילה צריך בית דין למילה:

וכל ענייניו, בין להודיעו המצוות לקבלם, בין המילה ובין הטבילה, צריך שיהיה בג' הכשרים לדון וביום, ומיהו דווקא לכתחילה, אבל בדיעבד אם מל אותו או טבל בפני שנים ובליה, אפילו לא טבל לשם גירות, אלא איש שטבל לקריו ואשה שטבלה לנדותה, הוי גר ומותר בישראלית, חוץ מקבלת המצוות שמעכבת אם אינו ביום ובשלושה, ולרב אלפס אפילו בדיעבד שטבל או מל בפני שנים או בלילה מעכב ואסור בישראלית.

ה'בית יוסף' (שם) כתב שזוהי גם דעת הרמב"ן:

מ"ש רבינו דמילה צריכה להיות בפני שלושה, אף על פי שלא נתפרש בהדיא בגמרא, יש ללמוד כן מטבילה דלא גרעה מינה, וכן נראה מדברי נימוקי יוסף (טו): דיבור ראשון), וכך הם דברי הרמב"ן שכתבתי בסמוך.

אולם ה'בית חדש' (שם) חלק על ה'בית יוסף' והעיר שברי"ף לא נזכר כלל שצריך שלושה למילה אף לכתחילה. ה'שלחן ערוך' (להלן) כתב שגם לפי הרמב"ם מילה בפני שלושה מעכבת אף בדיעבד, אולם הרבה אחרונים²¹ כתבו שברמב"ם לא הזכירו שלושה לגבי מילה, ולכן אף לכתחילה אפשר בלא שלושה. האחרונים ביארו שיסוד המחלוקת הוא אם מעשה המילה הוא חלק ממעשה הגרות, ולכן צריך בית דין של שלושה, או שהוא הכנה לגרות בלבד, ולכן אינו מצריך בית דין של שלושה.²²

ה'שלחן ערוך'²³ פסק:

כל ענייני הגר, בין להודיעו המצוות לקבלם בין המילה בין הטבילה, צריך שיהיו בג' הכשרים לדון, וביום (תוס' ורא"ש פ' החולץ). מיהו דוקא לכתחילה, אבל בדיעבד אם לא מל או טבל אלא בפני ב' (או קרובים) (הגהות מרדכי) ובליה, אפילו לא טבל לשם גרות, אלא איש שטבל לקריו ואשה שטבלה לנדתה, הוי גר ומותר בישראלית, חוץ מקבלת המצוות שמעכבת אם אינה ביום ובשלושה. ולהרי"ף ולהרמב"ם, אפילו בדיעבד שטבל או מל בפני שנים או בלילה, מעכב, ואסור בישראלית, אבל אם נשא ישראלית והוליד ממנה בן, לא פסלין ליה.

לפי ה'שלחן ערוך' לכתחילה צריך בית דין של שלושה למילה, ולכאורה לפי זה יש לומר שגם במילה של קטן לחומרא לכתחילה צריך בית דין. אולם נראה שאולי יש להקל ע"פ דברי הרב פיינשטיין שיובאו להלן. לעיל הבאנו את דברי הטור שכתב שלפי הרי"ף צריך שלושה למילה. כאמור האחרונים תמחו על הטור, משום שהרי"ף לא הכיר שלושה למילה אלא לטבילה בלבד. בשו"ת 'אגרות משה'²⁴ תירץ את דברי הטור:

20. טור, יו"ד סי' רסת.

21. ערוך השלחן, יו"ד סי' רסח ס"ק ד, הגר"ז מלצר, אבן האזל הל' עבדים פ"ח ה"כ; קרן אורה, יבמות מה ע"ב; הרב חיים עוזר גרודזינסקי בשו"ת אחיעזר, ח"ג סי' כז.

22. עי' פסק דין של הרב מרדכי טולדאנו, בשורת הדין, ח"ד עמ' רמז.

23. שו"ע, יו"ד סי' רסח סעי' ג.

24. שו"ת אגרות משה, יו"ד ח"א סי' קנת.

לולי דמסתפינא היה נלע"ד דאיירי הטור דהמילה היתה אחר הטבילה, ויסבור דגם כן מועיל כדסובר הרמב"ן, ולכן כיון דבהמילה הוא גומר ובה נכנס לגרות, צריך שתהיה לפני בית דין, דהא זהו טעם הטבילה שצריכה בפני שלושה, כדאיתא בב"ח, משום שבה נכנס לגרות. וכיון שמל באחרונה, הווי איפכא, דהטבילה לא תצטרך שלושה, והמילה תצטרך, ורק לכתחילה מצריך הטור שתרוייהו יהיו בפני שלושה, ומהאי טעמא **מכיוון דלפעמים צריך שלושה להמילה ולפעמים להטבילה, לכן צריך לכתחילה שיהיו שלושה לתרוייהו למילה ולטבילה**, ובדיעבד תליא מה נעשה באחרונה, דאותה צריכה להשלושה גם לעכב, בין אם היא מילה בין אם היא טבילה... וכיון שלכתחילה אף לרמב"ן הטבילה היא אחר המילה, כדאיתא בבאור הגר"א סק"ה, שכתב דלכתחילה ודאי בעינן מילה תחילה, כמו שאמר שם עד שימול ויטבול, וכן שם מ"ז: נתרפא מטבילין, עיין שם, לכן כתבו לענין עיכוב השלושה שהוא באחרונה, טבל תחילה, שזהו ברוב הפעמים שעושין לכתחילה, ואחר כך נקטו או מל, פירוש או שאירע שעשו כהדיעבד שמל באחרונה בפני שניים - מעכב.

לפי האגרות משה' המעשה האחרון שבו נכנס הגר לכלל ישראל הוא הדורש בית דין, ובדרך כלל זו הטבילה. הסיבה לצורך בשלושה למילה גם כשהיא נעשית בתחילה היא שמא יהיה מצב שבו היא תהיה באחרונה. לפי הסברו של האגרות משה' נראה לחדש שכל הגזרה היא במצב שבו ישנה אפשרות שהברית תהיה אחרי הטבילה, כמו אצל גדול. בקטן לעומת זאת, שהמילה היא ביום השמיני והטבילה מאוחרת יותר, שכן אין אפשרות מעשית להטביל תינוק קטן כל כך (וגם אם המילה נדחית בכמה ימים בגלל סיבות רפואיות, מכל מקום הטבילה היא אחריה), אין צורך אפילו לכתחילה במילה בפני שלושה. אומנם יש לומר שכיון שהראשונים חששו גם לסיטואציה לא שכחה כזו, אין לחלק בין המקרים, ולכתחילה צריך שלושה.

ה. צורך בבית דין בטבילה ובמילה של גר קטן

לעיל דנו בשאלת הצורך בבית דין במילה ובטבילה של גר גדול. ההבדל העיקרי שבין גרות של גדול לבין גרות של קטן הוא שגר גדול מתגייר מרצונו ומקבל עליו עול מצוות, ואילו קטן, שנחשב שעוד אין לו דעת, מתגייר על דעת בית דין. ה'דגול מרבבה'²⁵ חידש שמכיוון שהגרות של קטן נובעת מכוח דעתו של בית הדין ולא מכוח דעתו של המתגייר, צריך שלושה בטבילה מדינא:

הינו בגר גדול, שאצלו קבלת המצוות עיקר, ולכך המילה והטבילה אינו אלא גמר הדבר, וסגי בלא שלשה ואפילו בלילה. אבל גר קטן, שלא שייך בו קבלת מצוות, **והטבילה היא עיקר**, שמטבילין אותו על דעת בית דין, לכולי עלמא צריך להיות ביום ובפני שלשה.

25. דגול מרבבה, ס' רסח סעי' ג.

מפשט דברי ה'דגול מרובה' משמע שעיקר הגרות בגר קטן הוא הטבילה. אולם שו"ת 'קנה בשם'²⁶ כתב שגם המילה היא העיקר:

הרי מבואר מדבריו, שעיקר החילוק בין גר קטן לגר גדול הוא דבגר גדול העיקר הוא קבלת המצוות, והמילה והטבילה אינו אלא גמר הדבר, ובגר קטן דלא שייך אצלו קבלת המצוות, אם כן העיקר הוא אצלו המילה והטבילה שהוא על דעת בית דין, ואעפ"י שבסיום דבריו לא נקט אלא הטבילה, נראה פשוט שהוא על דעת המילה, וכמו שנראה מריש דבריו, וגם כי אין שום סברא לחלק בזה בין המילה והטבילה, כיוון דקיימא לן דאינו גר עד שימול ויטבול, ועושים שניהם על דעת בית דין, ואין הטבילה חשיב עיקר יותר מהמילה. מאידך גיסא כתב הרב שמואל סלנט²⁷:

בדבר מילת הילדים מישראלים שנשאו נכריות שלא כדין תורה (קודם שנתגיירו ונטבלו לשם גירות), הנה אחרי שנימולו ברצון אביהם (דגם שעפ"י הדין אין להם יחוס אב ישראל) וברצון אמם הנכרית (כי לפי הנשמע כן החוק והנימוס כי בנים שייך לאביהם הישראל), אם אחרי כן מתרצית גם האם לקבל דת ישראל ולטבול לשם גירות כדין תורה, אז די להילדים שיטבילו אותם לשם גירות כדין תורה, והמילה שמלו בראשונה עלתה להם, ואין צריכים להטפת דם ברית. כשיטת הרב סלנט פסקו גם כן הרב פרנק בשו"ת 'הר צבי'²⁸ והרב וולדנברג בשו"ת 'ציץ אליעזר'²⁹ ונראה שהדבר תלוי בתירוצים השונים בדברי ה'שיטה מקובצת',³⁰ שהביא את קושיית הרשב"א מדוע כתוב שגר קטן מטבילים אותו על דעת בית דין ולא כתוב שמלים אותו על דעת בית דין:

- 1) ותירץ הרשב"א דמילתא דשייכא בזכרים ובנקבות נקט.
- 2) עוד תירץ ז"ל, משום דטבילה גמר מלאכתו, כדקיימא לן מל ולא טבל כאילו לא מל, נקט מטבילין, ומשמע לי שזהו שכתב רש"י מטבילין, דאין לך גר בלא מילה וטבילה, ודוק כנ"ל.
- לפי שני התירוצים הללו, מה שנקטה הגמרא טבילה הוא לאו דווקא, וגם המילה צריכה להיות על דעת בית דין. אולם השיטה מקובצת הביא עוד שני תירוצים:
- 3) עוד תירץ הרשב"א, דלרבותא נקט טבילה, משום דמילה דין הוא שתעלה לו כשיגדיל ויתרצה, דישנה בעולם בשעת רצונו, אבל טבילה דבשעתה לא היה בן דעת, ובשעה שנתרצה אינה בעולם, אימא לא, כיון שגירותו מסופק, שהרי יכול הוא למחות כשיגדיל, קמ"ל.
- 4) ואפשר דלהכי נקט טבילה משום דחשיבא זכות גמור, אבל מילה כיון שמצטער לא חשיבא זכות, ולא שייך ביה למימר על דעת בית דין, ומיהו כיון דכבר מל,

26. קנה בשם, ח"א סי' קטז.

27. הובאו דבריו בשו"ת בית אברהם לרב אברהם עבר הירשוביץ, שהיה רב באוסטרליה, עמ' 49.

28. הר צבי, ח"ב סי' ריט.

29. ציץ אליעזר, ח"ח סי' סה.

30. כתובות יא ע"ב.

אפילו הוויא חובתו, כבר יצא ידי מילה, ושוב כשיטבילוהו הוויא ליה זכות, ונגמרה מלאכתו על דעת בית דין, שפיר כנ"ל. ואפשר דלהכי כתבו התוספות מטבילין אותו על דעת בית דין, משום דזכות הוא. לפי שני התירוצים האחרונים האלו אין צורך בדעת בית דין במילה, מפני שהמילה קיימת בשעה שהוא מעוניין בגרות, או מפני שאי אפשר למול על דעת בית דין, משום שהוא חוב לו, ובטבילה על ידי בית דין נגמרת הגרות.³¹

1. כשיש ספק נוסף

הדין לעיל עסק בגרות גמורה של קטן (או של גדול כנ"ל). אולם בנידון דידן מדובר על גיור לחומרא, מחשש לשיטות שבעלת הביצית היא זו שקובעת את הייחוס. בפסקי דין של בית הדין לבירור יוחסין שעל יד המועצה הדתית בירושלים³² מובא בשם הרי"ש אלישיב שאם יש ספק נוסף ניתן להקל. הדיון שם היה על אדם שנימול בפני בית דין שבו אחד מחברי בית הדין היה גר שהיה ספק בגיורו:

...התייעצנו עם מרן הגריש"א שליט"א, שהורה לנו - שמאחר וקיים בזה ספק אם זקוקים לבי"ד בשעת המילה, וכן ישנו הספק השני אם גר כשר להיות חבר ביה"ד, יש להכשיר את המילה ואין לערוך הטפת דם ברית לחומרא, אפילו אם המבקש יסכים לכך.

אם כן גם כאן יש ספק ספקא: ספק שמא לא צריך כלל גיור, ואם אכן צריך גיור - שמא אין צורך כלל בבית דין בשעת המילה. אומנם כל זה יועיל בדיעבד להחשיב את המילה כמילה לשם גרות גם אם לא היה בית דין, אך לכתחילה נכון שיהיו שלושה בברית שיכוונו להיות בית דין לשם גרות. ואכן גם דברי הרי"ש אלישיב עוסקים רק במקרה של דיעבד, שיש ספק אם היה בית דין בשעת המילה, ולא בצורך לכתחילה במילה בפני שלושה.³³

31. **הערת עורך: א"כ.** לענ"ד בתירוץ השלישי של השיטה מקובצת אין הכוונה שלא צריך בית דין במילה, אלא שהייתה הוויא אמינא שלא תעזור דעת בית דין בטבילה, ולכן צריך לחדש שתעזור דעת בי"ד גם בטבילה ולא רק במילה.

תשובת הכותב: ל"ש. אני מבין לרבותא - שטבילה מועילה ע"י ב"ד אע"ג שאין כלל רצון שלו. אבל במילה, שיש רצון שלו (כשיגדל), ממילא א"צ ב"ד.

32. פסקי דין - ירושלים דיני ממונות ובירורי יוחסין ח"ז עמ' תיח.

33. **הערת עורך: י"פ.** הדיון ההלכתי הוא כמובן חשוב, אך למעשה אם בין כך ובין כך צריך שג' יידעו על הגיור בעת הטבילה, מה בכך שהם יהיו נוכחים גם בשעת המילה!?

תשובת הכותב: ל"ש. נכון הוא שההבדל כאן אינו גדול, ועדיין אצל חלק מהזוגות יש לזה חשיבות. הטבילה נעשית בפני ב"ד 'רשמי', כאשר להורים יש פחות חשש שהדבר יתגלה (דומה למידע רפואי שאדם חושף בפני רופא ולא חושף בפני אנשים אחרים). כאן בד"כ מדובר על שלושה שבני הזוג מכירים ומבקשים שיבואו לברית. נוסף על כך, יש הורים שרוצים שהדבר יתגלה לכמה שפחות אנשים. מובן שבד"כ הב"ד שבפניו הילד יטבול אינו הב"ד שבפניו הוא יימול, שהרי בנד"ד הזוג עדיין כלל לא פנה לב"ד לגיור.

ז. האם המוזמנים יכולים להיחשב ב"ד בלא ידיעתם?

יש לעיין אם ניתן להחשיב את שאר המוזמנים (במידה והם שומרי תורה ומצוות) כבית דין. לכאורה, כיוון שאין דעתם שהברית תהיה לשם גרות, הדבר אינו מועיל. אולם בתירוץ הקושיא בסוגיית 'מי לא טבלה לנדתה', כתבו התוספות:³⁴ 'יש מפרשים דכיון דידוע לכל שטבלה, כאילו עומדים שם דמי'. לכאורה צריך עיון, שכן אם צריך בית דין בטבילה, כיצד מועיל שידועים שטבלה? ה'קובץ שיעורים'³⁵ כתב שמכאן ראה שאין צריך דעת בית דין בגיור, אלא די בעדות. אומנם עדיין צריך עיון מדוע די בעדות אם צריך בית דין. הר"ב זולטי³⁶ ביאר את הסברה של התוספות באופן שונה: ניתן להסביר בשני אופנים מדוע צריך בית דין בטבילה:

- 1) בית הדין הוא זה שיוצר את החלות של הגרות.
- 2) הטבילה של הגר היא היוצרת את חלות הגרות, אלא שיש דין שטבילה זו תיעשה מול בית דין. אם נבאר כאופן הראשון, צריך שבית דין עצמו יהיה נוכח ויראה את הטבילה. אבל לפי ההסבר השני, אם לבית דין יש ידיעה ברורה שהגר טבל, הרי זה כאילו הם היו במעמד הטבילה. ולכן בנידון דידן, שברור לכול שהייתה ברית, סגי בכך. אומנם הרב זולטי כתב שעל דברי התוספות יש חולקים, משום שיש סוברים שבנכרית מעוברת שטבלה, מועילה הטבילה לעובר רק אם בית דין ידעו שהיא בהיריון,³⁷ ומכאן מוכח שצריך את ידיעת בית הדין שהם מגיירים את הילד, ולא די בנוכחותם שם. מכל מקום נראה שאבי הבן יכול להצטרף להיות חלק מבית הדין ממה נפשך - אם האמא ההלכתית היא בעלת הביצית, ממילא אין הוולד נחשב לבנו, שכן מי שנולד לו בן מאישה גויה, אין אותו בן מתייחס אחריו, ולכן הוא יכול להיות חלק מבית הדין. ואם נושאת ההיריון היא האם ההלכתית, ממילא אין כאן כלל צורך בגיור. גם אם קשה למצוא עוד שני אנשים מלבד האב שייחשבו כבית דין, משום שההורים אינם רוצים להודיע לאף אחד אחר שמדובר בתרומת ביצית מאישה גויה, אפשר למצוא פתרון נוסף: בשו"ת 'במראה הבזק'³⁸ מובא בשם הר"ש ישראלי, שאין צורך שבית הדין יהיה נוכח במילה עצמה, אלא ניתן לקבל רשות מבית דין של שלושה, ובמילה יהיו רק שני עדים (המוהל ואבי הבן), והמילה תהיה בפניהם.

סיכום

א. בגמרא מבואר שצריך שלושה לטבילת גר. יש מחלוקת ראשונים אם מדובר בדין לכתחילה או ששלושה מעכבים בטבילה אף בדיעבד. להלכה ה'שלחן ערוך' פסק

34. תוס', יבמות מה ע"ב ד"ה מי לא טבלה.

35. כתובות לג ע"א.

36. כתב עת תורה שבעל פה, כרך יג עמ' מו, 'בדיני קבלת גרים'.

37. ראה דגול מרובה, יו"ד סי' רסח ס"ק ו.

38. שו"ת במראה הבזק, ח"ב סי' ע.

שהצורך בשלושה לא מעכב בטבילה לשם גרות, אך גם הביא את דעת הרמב"ם והרי"ף ששלושה מעכבים את הגרות.

ב. לגבי מילה לשם גרות, חלק מהראשונים כתבו שהצורך בשלושה אינו מעכב, ויש שכתבו שאף לכתחילה אין צריך ברית בפני שלושה. ה'שלחן ערוך' פסק שאף במילה לשם גרות, לכתחילה צריך שלושה.

ג. בגר קטן דעת ה'דגול מרובה' ששלושה מעכבים בטבילה לכולי עלמא.

ד. נחלקו האחרונים אם גם במילה מעכבים שלושה: דעת הרב ברנדסופר היא שגם במילה שלושה מעכבים, ודעת הרב סלנט, הרב פרנק והרב וולדנברג היא ששלושה אינם מעכבים.

במקרה שיש עוד ספק, יש עוד סברה להקל.

ה. סברה נוספת להקל היא שיטת התוספות שאין צורך בדעת בית דין, אלא עצם הידיעה שנעשתה טבילה (או מילה) - די בה.

ו. לכן נראה שלכתחילה ראוי למצוא שלושה שיהיו בברית ויכוונו לשם גרות (כאמור, אבי הבן יכול להיות אחד מהם, עוד אחד הוא המוהל, ויצרפו אליהם מישהו נוסף), וזו הדרך הנכונה. פתרון נוסף הוא שבית דין (שאינו נוכח בברית) ימנה שני עדים הנוכחים בברית (כאמור, אחד מהם יכול להיות אבי הבן והמוהל הוא השני). במצב שבו בני הזוג נבוכים לספר על תרומת הביצית למישהו אחר, ניתן לסמוך על כך שיש שלושה שומרי תורה ומצוות בקהל שייחשבו לבית דין גם בלא ידיעתם.

